

AYETLER BÜTÜNLÜĞÜNDE ŞEFAAT KAVRAMI

Kur'an'ın *şefa*at kelimesine yüklediği manalar şu ayetlerden anlaşılabilir:

Kim güzel bir işe aracılık/şefaat ederse, o işin sevabından ona bir pay vardır. Kim kötü bir şeye aracılık/şefaat yaparsa, o kötülükten de ona bir pay vardır. Allah her şeyi gözetip karşılığını verir. (Nisâ 4/85)

Bu ayete göre şefaat, iyi veya kötü bir işe aracılık etmek ve o işin gerçekleşmesini sağlamak, yardımcı olmaktır. Geleneksel anlayıştaki şefaat kavramı da bu anlam çerçevesinde ele alınır. Ama Kur'an'ın *şefa*at kelimesine yüklediği bir başka mana daha vardır; "çift olmak" şeklindeki bu mana şu ayetten görülebilir:

Çifte ve tek olana and olsun. (Fecr 89/3)

Demek ki şefaatin bir manası da bir benzerine eklenen veya katılandır (şef'un).¹ Bu durumda bir kişinin başka birisine şefaati, onun yanına katılması, bir kişi iken iki kişi olması anlamına gelir. Şefaat ile ilgili bazı ayetler bu bağlamda değerlendirilebilir.

Geleneksel görüşe göre ise şefaat; ahiret günü bir kısım müminlerin bağışlanmaları ve bazı müminlerin de yüksek derecelere ermeleri için peygamberimizin ve diğer bazı büyük zatların (!) Yüce Allah'tan dilek ve yalvarışta bulunmalarıdır.²

Ne var ki Kur'an, aracılık anlamında bir şefaatin mümkün olamayacağını ve hesap gününde Allah'tan başka (melekler ve peygamberler de dâhil) hiç kimsenin şefaat

edemeyeceğini bildirir:

Ve hiç kimsenin, hiç kimse adına bir şey ödeyemeyeceği, hiç kimsenin şefaatinin kabul edilmeyeceği, hiç kimseden bir fidye alınmayacağı ve yardım görülmeyeceği bir günden sakının. (Bakara 2/48)

Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları Kur'an'la uyar. Onlar için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir şefaatçi vardır. Belki Allah'tan korkarlar. (En'am 6/51)

Hiç kimsenin kazandığı şey yüzünden kendisini helake atmamasını, kendisi için Allah'tan başka hiç bir dost ve hiçbir şefaatçi bulunmadığını Kur'an ile hatırlat. O, azaptan kurtulmak için bütün varını feda etse, kendisinden alınmaz. Onlar kazandıkları şey yüzünden helake uğratılmışlardır. (En'am 6/70)

O (Allah) tan başka ne bir dost, ne de bir şefaatçiniz vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız? (Secde 32/4)

De ki: Onlar kendilerine Allah'tan başkasını mı şefaatçi edindiler? De ki: Böyle bir şeye malik olmadıkları ve akıl edemedikleri halde mi? De ki: Bütün şefaat Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra da hepiniz O'na döndürüleceksiniz. (Zümer 39/44)

Din (yargı) gününün ne olduğunu bilir misin? Yargı gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin? (O gün) hiçbir insanın başkasına herhangi bir fayda vermeye gücünün yetmeyeceği bir gündür. O gün, buyruk yalnız Allah'ındır. (İnfitar 82/17-19)

İlgili ayetler, görüldüğü üzere hesap gününde, peygamberlerin veya başka birilerinin aracılık (şefa'at) yapabileceğine dair en ufak bir beyan içermiyor. Aksine, böyle bir şeyin asla mümkün olamayacağını ve hatta şefa'atçı olduğu zannedilenlerin (her kim ise bunlar) kaçışacaklarını bildiriyor:

Bugün, sizi ilk yarattığımız gibi yapayalnız huzurumuza geldiniz. Size verdiğimiz her şeyi arkanızda bıraktınız. Allah'ın ortağı olduğunu zannettiğiniz şefa'atçilerinizi yanınızda görmüyoruz. Artık aranızdaki bütün bağlar kesilmiş ve güvendiklerinizin hepsi kaybolup gitmiştir. (En'âm 6/94)

Kur'ân, aracılık yapan bir şefa'atçinin olamayacağını çarpıcı bir ifade ile şöyle bildirir:

"Bunlar bizim Allah katında şefa'atçilerimizdir." diyorlar. De ki; "Siz Allah'a göklerde ve yerde O'nun bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" (Yunus 10/18)

Hesap gününde hiç kimsenin şefa'atçi olamayacağını

bildiren bu açık ayetlere rağmen izin verilenler için şefa'at olabilir şeklinde anlaşılabilecek bazı ayetler bulunur. Geleneksel şefa'at anlayışını savunanların delil olarak gösterdikleri bu ayetlerin bir bölümü şöyledir:

Göklerdeki nice melekler, ancak razı olduğu ve dilediği kimseler için Allah'ın izninden sonra şefa'at edebilirler (aksi halde onların şefa'atinin hiçbir faydası yoktur). (Necm 53/26)

O gün şefa'at, ancak Rahmanın sözünden razı olduğu ve lehinde izin verdiği kimseler için bir fayda sağlar. (Tâhâ 20/109)

Şefa'at, ancak O'nun lehinde izin verdiği kimseler için bir fayda sağlayabilir. (Sebe 34/23)

Bu ayetleri, hesap günü hiç kimsenin şefa'atçi olamayacağını bildiren ayetlerle nasıl uzlaştırmalı veya nasıl anlamalıyız? Şefa'atin kesinlikle olmayacağını bildiren onlarca açık ayete rağmen, bu ayetlere dayanarak demek ki bazı kimseler için şefa'at olacak denilebilir mi?

Bütüncül bir yaklaşım ile şu değerlendirmeler yapılabilir:

Şefaatin kesinlikle olmayacağını bildiren ayetler, din/yargı/hesap gününe vurgu yapar. Yani hesap gününde asla şefaate olmayacaktır. Bu konuda melekler ve peygamberler de dâhil hiç kimse istisna edilmemiştir. Yani 'Başka insanlar değil ama peygamberler şefaate edebilir.' denilmemiştir. Peygamberler de dâhil Allah'tan başka hiç kimse şefaateçi olamaz. O halde, izin verilenler için şefaatin olabileceğini bildiren ayetler hesap günü ile ilgili olamaz. Çünkü o gün Allah'tan başka bir dost ve şefaateçi olmayacaktır:

Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde (devir-de) yaratan, sonra arşa istiva eden Allah'tır. Sizin O'ndan başka ne bir veliniz ne de bir şefaateçiniz vardır. Hala öğüt almayacak mısınız? (Secde 32/4)

Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'an ile) uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost ne de bir şefaateçi vardır, belki sakınırlar. (En'âm 6/51)

Hesap gününde Allah'tan başka bir şefaateçinin olamayacağını bildiren bu ayetlerin müminler için olmadığı, bunların kâfirler için olduğu söylenemez. Çünkü ayette "huzurunda toplanacakları için Allah'tan korkanlardan (yani müminlerden)" bahsedilir.

O halde, Allah'ın iznine bağlı olarak şefaatin mümkün olabileceğini bildiren (bu izlenimi veren) ayetler; çift olma, eşlik etme manasına gelen şefaati kast ediyor olabilir ve bu ayetler hesap gününden sonra devreye girecek olabilir. Şöyle ki;

İlgili ayetler, "Şefaate, ancak Allah'ın razı olduğu ve hakkında şefaate izni verdiği kimseler için bir fayda sağlar." buyuruyor. İşte bu durum, şefaatin mahiyetini bildirmiş oluyor. Zira Allah'ın rızasını kazanan bir müminin aracılık anlamındaki bir şefaate ihtiyaç duymayacağı (kast edilen şefaatin bu olmadığı) açıktır. Çünkü Allah'ın rızasını kazanan bir mümin Allah katında zaten en yüksek mertebeye ulaşmıştır:

Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vaat etti. Allah'ın rızası (ise) en büyük (mükâfat) tür. İşte büyük kurtuluş da budur. (Tevbe 9/72)

Demek ki Allah'ın rızasını kazanarak zaten en yüksek mertebeye ulaşmış olan bir müminin mazhar olacağı şefaate, anne-baba, dede, eş ve çocuklarından (zürriyetinden) mümin olanlarla cennette birlikte olmaları (şu'fa: birbirine eşlik etmeleri) ve meleklerin de bu güzel tabloya katılmaları olabilir. Yani bu mümin cennette kendi soyundan olan müminlerle cennette bir araya gelerek, tek iken çift olma³ anlamındaki şefaate nail olabilir. Nitekim şu ayetler bu duruma işaret eder:

Kendilerini Allah'ın emirlerine karşı gelmekten koruyanlar, Rablerinin kendilerine verdiklerinden yararlanarak cennetler ve nimetler içinde olacaklardır. Rableri onları cehennem azabından koruyacaktır. Onlara şöyle denecektir: 'Dizili koltuklara yaslanarak, yaptıklarınızın karşılığı olarak afiyetle yiyeceğiniz, içineceğiniz!' Onlara çok güzel eşler de veririz. İnananlar ve kendi soylarından imanlı olarak kendilerine uyanları orada buluştururuz. Onların yaptıklarından da hiçbir şeyi eksiltmeyiz. Herkes kazandığına karşılık rehindir. (Tûr 52/17-21)

İşte Allah'ın rızasını kazanarak cennete girmiş olan müminlerin nail olacağı şefaate, kendi soyları ile cennette buluşmalarıdır. Yani onlarla birlikte olmak, mertebesi yüksek olanın düşük olanı yanına alabilmesi ve Allah'ın vaadi olan cennetteki bu güzel tabloya meleklerin de eşlik etmesidir. Bu, Allah'ın müminlere olan vaadidir. Allah, kendi rızasını kazanan müminlere 'Adn Cennetini' vaat etmiştir. Allah'tan (bu dünyada veya huzurunda) bu vaadi alanlar, yalnızca Allah'ın rızasını kazanan müminlerdir:

Rableri katında onların mükâfatı, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat Rabbine saygı gösterene mahsustur. (Beyyine 98/8)

Allah'ın rızasını kazanarak Allah'ın bu vaadine mazhar olan müminlerden başka hiç kimse böyle bir şefaate nail olamaz:

(O gün) Rahmanın katında söz alandan başka biri şefaate nail olamaz. (Meryem 19/87)

"Allah'ın izni ile şefaate olabilir." mealindeki ayetleri böyle anlamak mümkündür. Ancak bu ayetler, şefaate yoktur mesajını muhatabın algısına göre farklı bir şekilde veriyor da olabilir. Şöyle ki:

Kur'ân mesajlarını doğrudan olarak açık ve net biçimde verir. Ama bazı ayetlerde muhatabın algı dünyasını dikkate alarak mesajı dolaylı olarak da verebilir. Bu mesajları doğru algılayabilmek için ilgili ayetlerin tümünü dikkate almak gerekir. Aksi halde mesaj yanlış algılanabilir. Şefaate konusu da böyledir. Bu durumu izah edebilmek için şefaate konusundan önce Allah'a evlat isnad etmek ve ölümlerden yardım istemek konuları üzerinden örneklendirmek (izah etmek) istiyoruz:

1. Allah'a Evlat İsnad Etmek

Kur'ân, Allah'a (erkek veya kız) evlat isnad edilemeyeceğini açık ve net biçimde (doğrudan) bildirir. Ama bazı ayetlerde (muhatabın algısını dikkate alarak) bu mesajı dolaylı olarak verir. Eğer ilgili ayetlerin tümünü dikkate almaz ve bazı ayetleri bağlamından kopuk okursak, Kur'ân'da Allah'a kız evlat isnadının reddedildiği ama erkek evlat isnadının reddedilmediği zannedilebilir (hâşâ). Mesela şu ayetlere bakalım:

Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor. (Hâlbuki) onlardan birine kız müjdelendiği zaman yüzü öfkelenmiş olarak kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşâğılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bak ki verdikleri hüküm ne kadar da kötü! (Nahl 16/57-59)

Yoksa Allah, yarattıklarından kızları kendisine aldı da oğulları size mi ayırdı? (Hâlbuki) onlardan biri, Rahman'a isnat ettiği kız çocuğuyla müjdelenince, hiddetlenerek yüzü simsiyah kesilir. (Zuhruf 16-18)

Yoksa kızlar O'nun, oğullar da sizin öyle mi? (Tûr 52/39)

Demek erkek size, dişi O'na öyle mi? O zaman bu, insafsızca bir taksim!... (Necm 53/21, 22)

Görüldüğü üzere bu ayetler, özellikle de erkekleri kendilerine ayırıp Allah'a kız isnad edenlerin insafsız bir taksim yaptığını bildiren son ayet, "Allah'a kız değil ama erkek evlat isnad edilebilir" mi demiş oluyor? Hâşâ! Ayet elbette ki böyle bir şey söylemiyor. O halde neden böyle bir ifade içeriyor? Müşrikler Allah'a kız değil de erkek evlat isnat etmiş olsalardı, insafsız bir taksim yapmış olmayacaklar mıydı?

Demek ki bu ayetler, mesajını muhatabın algı dünyasını

dikkate alarak dolaylı biçimde veriyor. Bir başka ifade ile söylersek, mesajını muhatabın içinde bulunduğu yanlış düşünce yapısını deşifre edecek şekilde veriyor. Ve kısaca şunları ima ediyor:

"Siz Allah'a evlat isnat ederek (erkek veya kız fark etmez) saçma sapan bir iddiada bulunuyorsunuz. Ama bunun farkında değilsiniz. Allah'a ne kız, ne de erkek isnat edilebilir! Ama siz müjdelenince yüzünüzün kızardığı (istemediğiniz) kızları Allah'a, değerli kabul ettiğiniz erkekleri ise kendinize ayırarak haksızlığınızı deşifre ediyorsunuz; artık nasıl bir saçmalık içinde olduğunuzu görün ve hiç olmazsa bu vesile ile yanlışınızı fark edin vs."

2. Ölülerin İşitmesi

Benzer bir durum ölülerin işitmesi konusunda da görülebilir. Allah Teâlâ; "Allah'ın dûnundan kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek kimseye dua eden (ondan yardım dileyen) kimseden daha sapık olan kimdir? Onların, bu yardım taleplerinden haberleri bile yoktur. (Ahirette) İnsanlar bir araya toplandıkları zaman onlar birbirine düşman kesilecek ve kulluklarını da inkâr edecekler." ⁴ ve "Sen kabirlerdekilere işittiremezsin." ⁵ "Şu bir gerçek ki sen ölümlere işittiremezsin." ⁶ mealindeki ayetlerle ölülerin işitemeyeceğini açık ve net biçimde bildirmiştir. Ama bağlamından kopuk okunursa şu ayetten "Bazı hallerde ölümler işitebilir." mesajı alınabilir:

Eğer onlardan (ölülerden) yardım isterseniz onlar sizi işitmezler. Velev ki işitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koşmanızı reddederler. (Fâtır 35/14)

Ayetteki "velev ki işitseler" ifadesi, bazı ölülerin bazı hallerde işitebileceği şeklinde algılanabilir. Ama ölülerin işitemeyeceği hem bu ayette, hem de diğer ayetlerde net olarak bildirilmiştir. Dolayısıyla ölülerin işitmesi hiçbir halde mümkün değildir. "**Velev ki işitseler**" ifadesi, ölülerin bazı hallerde işitebileceğini değil, hiçbir halde yardım edemeyeceğini vurgulamak içindir. Çünkü ayetin asıl bağlamı ölülerin işitmesi değil, ölülerin yardımınıdır. Mesajdaki vurgu ölümlerden yardım talep eden muhatapların algısına yöneliktir.

Allah'a evlat isnat etme ve ölülerin işitmesi konularında olduğu gibi şefaate konusunda da muhatabın algı dünyasına yönelik bazı mesajlar verilmiş olabilir. Yani şefaate, ancak Allah'ın izni ile mümkün olabilir buyuran ayetler,

şefaatin bazı hallerde mümkün olacağını değil; hiçbir halde mümkün olamayacağını bildiriyor olabilir. Zira Allah, birçok ayet ile böyle bir izni vermeyeceğini de bildirmiştir. Yani muhataplara verilen mesaj şöyledir:

“Ey şefaati inancına sahip muhatap! Hesap günü hiç kimse hiç kimseye şefaati edemeyecektir. Herkes kendi amelinin karşılığını bulacaktır. Bu kesindir. Ama sen hâlâ bazı şefaatchilerin varlığına inanıyor ve ‘Onlar bizim Allah katında şefaatchilerimiz olacak!’ diyorsun. Oysa şefaati ancak benim iznime tâbidir. Ben izin vermezsem, senin şefaatchi olacak dediklerin nasıl şefaatchi olabilir? Bunları aslında sen de biliyorsun. O halde şunu da bil ki, Ben hiç kimse için böyle bir şefaati izni vermeyeceğim, senin şefaatchi zannettiklerin huzurunda iznim olmadan konuşamayacaklar bile! Konuşan da hakkı söyleyecek...” şeklindedir:

(Rahmanın huzurunda) saflar halinde duran ruh ve melekler, o gün konuşamazlar (bile). Rahman’ın kendisine izin verdiği kimse hariç. Konuşan da doğruyu söyler. (Nebe 78/38)

O (Melekler) Allah’ın sözünün önüne geçmezler, hep O’nun emriyle hareket ederler. Allah, onların yaptıklarını ve yapmakta olduklarını bilir. Onlar, Allah’ın razı olduğu kimseden başkası için şefaati edemezler. O’nun korkusundan titrerler. (Enbiyâ 21/27, 28)

Sonuç olarak, hesap günü kimsenin kimseye bir faydası (şefaati) olmayacak ve herkes kendi kazandığının karşılığını bulacaktır. Kimse başkasının günahını da sevabını da yüklenmeyecektir.⁷ Allah’ın rızasını kazanan müminler ise, Allah’ın şefaatine mazhar olacaklardır; başkasının değil. Çünkü onlar artık başkasının şefaatine ihtiyaç duymazlar. Elbette ki müminlerin de bağışlanacak bazı günahları olabilir. Ama onları bağışlayacak olan da Allah’tır. Bunun için başka birisinin araya girmesine (şefaati etmesine) gerek yoktur. Çünkü Allah **“Şirk dışında tüm günahları bağışlayabilirim.”**⁸ buyurmuştur. Allah’ın rızasını kazanan bir müminin ise şirke bulaşmadığı kesindir. Böyle bir müminin bağışlanması için Allah’ın mağfireti ve merhameti yetmeyecek de, (şefaati eden) peygamberin merhameti mi yetecek? Peygamberin şefaati yetkisi yok ama velev ki var; rahman ve rahim olan Allah’ın şefaatinin hak edemeyen biri ne yapacak da peygamberin şefaatinin hak edecek? Allah’ın mağfiretine mazhar olamayan (bunu hak edemeyen) ne yapmış olacak da peygamber onun için aracılık (şefaati) yapacak? Neden ve nasıl?

Özetle, hesap/yargılama günü, aracılık anlamında bir şefaati olmayacaktır. Ne meleklerin, ne de peygamberlerin böyle bir yetkisi vardır. Ama Allah’ın rızasını kazanarak cenneti hak eden müminler mertebesi yüksek olan dede veya torunlarının yanına katılabileceklerdir. Bu manada bir şefaati (şef’un) mümkün olacaktır. Ancak bu yalnızca Allah’ın rızasını kazanan (zaten cenneti hak eden) müminler için mümkün olacaktır. Bunun dışında bir şefaati (aracılık) asla mümkün değildir. Ne meleklerin, ne peygamberlerin, ne de büyük (olduğuna inanılan) zatların böyle bir yetkisi yoktur. Allah hiç kimseye böyle bir yetki vermemiştir.

Notlar

1. Rağib el-Isfahani, Müfredat, s.808
2. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, p.63/8, s.33
3. Fecr 89/3
4. Ahkâf 46/5-6
5. Fâtır 35/22
6. Neml 27/80; Rûm 30/52
7. Necm 53/38-41
8. Nisâ 4/48, 116